

# Herstelgericht werken, een basis voor veilig leren.

**Hans Oostrik** Herstelrecht is een internationaal zeer succesvol model voor conflictantering, waarbij de focus vooral is gericht op herstel van aangerichte schade en van verstoorde relaties. Steeds meer scholen maken kennis met de uitgangspunten en mogelijkheden van Herstelrecht. Ook bij sportverenigingen neemt de belangstelling voor dit gedachtegoed toe.

## Herstelrecht of strafrecht?

Onderwijsinstellingen of sportverenigingen die kiezen voor herstelgericht werken maken een fundamentele keuze. Zij staan voor een leef- en werkomgeving die gebaseerd is op respect. Respect voor jezelf, voor de ander(en) en voor je omgeving.

Alle gedrag van teams en leerlingen wordt hieraan getoetst. Waar nodig worden regels aangepast of mensen aangesproken op hun gedrag. Met de bedoeling om er samen beter van te worden. Uitgangspunt is dat conflicten of overschrijding van normen weliswaar het werkkli-

maat verstoren, maar dat strafmaatregelen geen garantie bieden voor een goede aanpak van de problematiek. Er is schade ontstaan, die materieel, fysiek en emotioneel kan zijn. Zowel voor de dader, het slachtoffer en andere betrokkenen staat die schade nieuwe kansen, een nieuwe start in de weg. Sterker nog: het kan de bron zijn voor nieuwe conflicten.

Hoewel Herstelrecht in de naam met zich meedraagt dat er iets te herstellen valt, dus dat er sprake is van een reactief model, bijvoorbeeld bij een conflict, gaat het in wezen veel verder.





Volledig ingevoerd is het de basis van alle pedagogisch en didactisch handelen. Het is daarmee ook een preventief model. En bij herhaalde, ernstige gedragsproblematiek, werkt Herstelrecht ook curatief.

**Preventief:** Verbindend begeleiden op de 'Pedagogische Dansvloer' creëert een gezond omgangsklimaat, waarin docenten, trainers en jongeren vanuit wederzijds respect gedeelde verantwoordelijkheid dragen voor de eigen ontwikkeling, de relatie met anderen en de zorg voor

de leeromgeving. Het bevordert de onderlinge communicatie en stimuleert tot (zelf)reflectie op de voortgang van leerprestaties, waarmee docenten/trainers een coachinginstrument in handen hebben bij evaluatiegesprekken.

**Reactief:** Op herstel gerichte communicatie is geënt op gesprekken met de groep of met individuele jongeren, met behulp van vragenkaartjes. Bij conflicten wordt gezocht naar win-win oplossingen die terugkeer naar de normale situatie mogelijk maken. (figuur 1).

Herstelrecht
1

Vragen als iemand jou aanspreekt op je gedrag

- Wat gebeurde er precies?
- Wat dacht je op dat moment?
- Wat vind je er nu van?
- Wie is of zijn er benadeeld? Hoe?
- Hoe ga je dat herstellen?



www.herstelrechtinhetonderwijs.nl

Herstelrecht
2

Vragen als je benadeeld bent door het gedrag van een ander

- Wat gebeurde er precies?
- Wat dacht je op dat moment?
- Wat vind je er nu van?
- Wat is het ergste voor jou?
- Wat is nodig om dat te herstellen?



www.herstelrechtinhetonderwijs.nl

Fig. 1. Vragenkaartje herstelrecht (voor- en achterkant)

**Curatief:** Door non-contracten worden specifiek problemen aangepakt, waarbij de hulpvraag en de onderliggende behoefte van de dader voorop staan. Hij is zelf verantwoordelijk voor het naleven ervan via oplossingsgerichte sancties in plaats van repressieve strafmaatregelen.

**Repressief:** Bij ernstige overtredingen kan een schorsing op zijn plaats zijn. De bedoeling daarvan is bezinning op het gebeurde, bewustwording van eigen verantwoordelijkheid en het zich voorbereiden op een herstelgesprek, met de intentie te herstellen wat er is gebeurd.

## Het model van de Pedagogische Dansvloer

De Pedagogische Dansvloer is een matrix die vier pedagogische modellen weergeeft. Ze zijn gebaseerd op de relatie tussen sturen, controleren, beheersen enerzijds, en ondersteunen, helpen,

(onmacht) en Redder (overmacht). Het maakt elke groei onmogelijk. Dit noemen we rood gedrag (niet respectvol).

In de groene driehoek zien we de basishoudingen terug van de Winnaarsdriehoek: assertiviteit, kwetsbaarheid en zorgzaamheid. Hierin geven mensen elkaar de kans om te groeien. Dit noemen we groen gedrag (respectvol).

## Groene of rode sturing?

Dit model geeft ook aan dat er twee mogelijkheden zijn om sturing (linksboven) te geven:

Groene sturing is gericht op herstel van de verhoudingen en nodigt de ander uit weer vanuit het groene, verbindende kwadrant (rechtsboven) te werken.

Rode sturing is gericht op het afreageren van eigen frustraties, boosheid of irritatie. Dat lukt wel even op, maar het resultaat is dat de ander rood gedrag blijft vertonen. Agressie roept agressie op. Het belet de ander juist om terug te gaan naar het groene, verbindende kwadrant.



tolereren anderzijds.

Fig 2 Pedagogische dansvloer (Oostrik, Ruigrok 2004)

In de rode driehoek zien we de basishoudingen terug die leiden tot de Dramadriehoek: mensen houden elkaar gevangen in de psychologische rollen van Aanklager (macht), Slachtoffer

## Groene of rode steun?

Ook zijn er twee manieren om ondersteuning (rechtsonder) te geven:

Groene ondersteuning is erop gericht condities te creëren waarin de ander weer voor zichzelf kan zorgen en dus kan groeien. Het stimuleert de ander om initiatieven te nemen en weer verder te kunnen vanuit het groene, verbindende kwadrant.

Rode ondersteuning neemt de problemen van de ander over en lost ze voor hem op, tolereert overschrijdend gedrag uit angst voor verstoring van de relatie. Dat geeft wel even rust, maar het resultaat is dat de ander steeds meer een beroep op de begeleider doet, omdat hij niet leert zelf zijn problemen aan te pakken.

## Reageren op weerstand

In de praktijk van alle dag zullen de meeste mensen er naar streven om vanuit het verbindende,

groene kwadrant te werken. Maar door allerlei oorzaken (werkdruk, normoverschrijdend gedrag, fysieke klachten, privéproblemen etc.) is het heel begrijpelijk dat dit niet altijd lukt. Anderen trekken je soms mee in het rood, soms heb je zelf even zin in rood afreagegedrag. Helaas levert dit meestal niet het gewenste resultaat op. Er ontstaat weerstand, of de weerstand groeit. Weerstand is een uitnodiging aan de ander om terug te keren naar groen: niet Aanklagen, maar wel voor jezelf opkomen. Geen Slachtoffer zijn, wel je kwetsbaarheid laten zien. Niet Redden, maar wel zorgzaam zijn. Kortom: communiceren met elkaar vanuit wederzijds respect.



Om terug te komen in het groene, verbindende kwadrant of mooier nog, om daar te blijven, is een interventiecontinuüm ontwikkeld, dat oplopend van informeel naar formeel, handvatten geeft voor die communicatie.

Informeel 
→
 formeel

Effect van gedrag op de gevoelens van anderen benoemen	Vragen die de bewustwording stimuleren van het gedrag en het effect op anderen.	(On)voorbereide bijeenkomst met de dader en de gedupeerde. mediation, herstelgesprek	Het werken met non-contracten en Probleem Oplossende sancties	Vorbereide bijeenkomst met een grotere groep betrokkenen (Gespreks-cirkel)	Formele herstel conferentie als laatste mogelijkheid tot herstel
--	---	--	---	--	--

Fig.3 Continuüm van interventies van Ted Wachtel (2004)

## Werken met non-contracten en probleemoplossende sancties

Een uiterst effectieve herstelinterventie, het afsluiten van een non-contract, heeft als basisvoorwaarde dat de betreffende persoon het gedrag zelf ook als een probleem ervaart. En vaak is dat ook zo:

“Ik snap ook wel dat mijn groep het niet pikt dat ik me druk als er afspraken zijn gemaakt.”

“Ik baal er zelf ook van dat ik toch iedere keer die klep weer opentrek.”

Aan ongewenst gedrag ligt vrijwel altijd een onvervulde behoefte of een hulpvraag ten grondslag. “Neem me serieus, zie dat ik het moeilijk heb. Accepteer me zoals ik ben.”

Non-contracten gaan dan ook uit van een behoefte of hulpvraag. Het gedrag wordt afgewezen, de persoon wordt gerespecteerd. Het non-contract kent een aantal stappen die de jongere zelf invult,

met begeleiding van bijvoorbeeld zijn mentor of coach.

- Welk gedrag wil ik afleren, waar heb ik last van? Welke tijdslimiet?
- Tot welke problemen leidt dat gedrag?
- Wat is de onderliggende behoefte achter dat gedrag?
- Hoe kan ik die behoefte vervuld krijgen, met welk ander gedrag?
- Welke hulp heb ik daarbij nodig? Wie mag mij helpen, als het mis dreigt te gaan?
- Wat ga ik doen als het toch weer misgaat? Hoe herstel ik dat en hoe zorg ik ervoor dat ik er weer bij hoor? (Probleemoplossende sanctie\*)
- Hoe weet ik dat ik bereik wat ik bereiken wil? Met wie evalueer ik dat en wanneer?

\* Probleemoplossende sanctie: door de persoon zelf bedacht, niet als straf, maar als herstel van de schade. zowel de dader als de groep moeten er van profiteren. Het moet leiden tot versterking van de eigenwaarde en de achterliggende behoefte moet worden vervuld. Verbetering van de situatie is het uiteindelijke resultaat.

Een non-contract wordt door de persoon zelf opgesteld, met behulp van een begeleider. Het gaat niet over het gedrag van anderen, maar over jezelf. Dat kan wel eens lastig zijn, als je door anderen geprovoceerd wordt. Het gaat er om of je verantwoordelijkheid wilt nemen voor je eigen gedrag. Als je dat niet wilt, is een non-contract onmogelijk, of heeft het geen positief resultaat.

## Tenslotte

Herstelrecht staat NAAST strafrecht. Niet in plaats van, zeker niet bij ernstige delicten. Iemand die een medeleerling in een vechtpartij ernstig verwondt, of iemand die kluisjes leegsteelt, moet worden aangegeven bij de politie en krijgt ook binnen de school de straf die daarop staat. Iemand die bij zijn zwemclub de kleedkamer 'verbouwt' krijgt een schorsing en de rekening gepresenteerd. We zien wel steeds meer dat toe-

passing van Herstelrecht bij de daders inzichten doen ontstaan die tot echte spijt en schaamte leiden. Dat het vrijwillig op zich nemen van taken die tot herstel leiden, soms in bijkomende strafzaken tot vermindering van straf kan leiden, is winst op zich. Dat brengt ons tot een pleidooi voor een steeds betere samenwerking/afstemming tussen school en jeugdverenigingen enerzijds en verschillende instanties op het gebied van justitie en jeugdhulpverlening anderzijds.

**Dit artikel is een samenvatting door de auteur van: Herstelrecht als basis voor een verbindende school (Kluwer, Toolkit, 2008)**

Van dezelfde schrijver (en co-auteurs):

Hans Oostrik, Jan Ruigrok: Wie kiest er nou voor agressie? Houten 2002

Jan Ruigrok en Hans Oostrik: Handboek herstelrecht: In plaats van schorsen (Esch, 2008/ KPC Groep

Hans Oostrik: Een basis van respect. Herstelrecht in het primair onderwijs. Den Bosch 2010/KPC Groep

Zie voor meer informatie: [www.herstelrechtinhetonderwijs.nl](http://www.herstelrechtinhetonderwijs.nl)